

No što dalje? Moramo se vratiti – životu (samome)!

Svi *zaokreti* 20. stoljeća – spram jezika, slike, prostora, složenosti, tijela – parcelizirali su cjelovitost svijeta na fragmente.

Kako vratiti izvornu “neobnovljivost života” (u drugome bi obliku Paić to poput Kundera objasnio s “nepodnošljiva lakoća življenja”!) u doba njegove biopolitičke nadomjestivosti?

Autor će rješenje potražiti u “otvorenosti događaja samoga” (380). Život kao svijet (ali i čovjekov život!) nastaje i nestaje u izgledima prema toj otvorenosti. Paić se nada “bljesku” otvorenosti “novoga svijeta”. Ovdje se pokazuje i prešutna bliskost s nenadanim bljeskom/treptajem/iskrenjem one “zgode bitka” (Ereignis) što ju priziva kasni Heidegger.

Život potire tijelo.

Još jedino u povratku onome životnome može se smisliti svjetsko-ljudski zaokret u ovo (post)globalizacijsko doba.

I još jednom, Žarko Paić isprovocirao nas je da promislimo o svemu što inherentno obilježuje našu egzistenciju, *hic et nunc*. Ali i prema onom budućem.

Zaokret? Svakako da!

Ali prema čemu? Otvorenosti? Događaju?

Prema životu!

Marijan Krivak

Prikaz

Rade Kalanj **Ideologija, utopija, moć**

Naklada Jesenski i Turk, Zagreb, 2010, 335 str.

Knjiga *Ideologija, utopija, moć* propituje tri temeljna pojma društvenih i humanističkih znanosti. U Predgovoru se ističe kako se ne radi samo o tri pojma koja se isključivo vežu za znanost, već se nalaze u široj uporabi, u običnom govoru, “ali uvijek uz neku vrstu više ili manje vidljive naznake da oni sadrže i nešto više od onoga što je uglavnom općepoznato” (7). Kalanj razmatra pojmove ideologije, utopije i moći u širem sklopu, ne zanemarujući pritom njihova osnovna značenja i višeznačnost. Knjiga sadrži tri tematske cjeline: “Sociologija i ideologija”, “Mijene utopijske svijesti” i “Moć kao teorijski problem”. Manji dio poglavlja “Sociologija i ideologija” objavljen je u časopisu *Socijalna ekologija* (broj 3-4 iz 2009), a kratka verzija poglavlja “Mijene utopijske svijesti” objavljena je u zborniku *Utopijske vizije* (Naklada Jesenski i Turk, Zagreb, 2004). Svaka od tematskih cjelina sadrži nekoliko potpoglavlja.

U prvom tematskom bloku Kalanj razmatra odnos sociologije i ideologije, baveći se pritom pitanjima i razlozima odbijanja, teorijskim retematizacijama ideologije u djelima Althussera, Foucaulta, Eliasa i Habermasa te trima razlozima za propitivanje odnosa između znanosti i ideologije. Kalanj smatra kako se danas rijetko razmatra pitanje odnosa sociologije i ideologije i

kako se to pitanje, u slučaju da se uopće postavi, “smatra nekom vrstom zaostale, prevladane, beskorisne i suviše intelektualnosti koju je pregazilo vrijeme i koja traži probleme tamo gdje ih više nema” (11). Razloge takvog shvaćanja Kalanj vidi, kao prvo, u razgraničenju znanosti i ideologije, ne želeći se pritom upustiti u propitivanje definicije tih pojmova kad su oni već “dovoljno jasno određeni”, bar kada se govori o osnovnom značenju. Definiciju znanosti pronalazi kod Ludwiga Wittgensteina u smislu određenja znanosti kao “skupa istinitih iskaza” i Karla Poppera za kojega “znanstvenost znanosti tvori upravo to što se na nju može primijeniti načelo osporivosti ili opovrgljivosti kao središnji kriterij razgraničenja od neznanstvenog, intelektualnog djelovanja” (12). Kalanj ističe da se “bez provjere i osporivosti znanost uopće ne bi mogla razvijati i dokazivati svoju kumulativnu progresiju” (12). Nasuprot pojmu znanosti stoji pojam ideologije shvaćen kao “skup uvjerenja, ideja i projekcija preko kojih uže ili šire društvene grupe, socijalni, politički i kulturni pokreti izražavaju svoj društveni interes i teže uspostavi svoje hegemonije ili poboljšanju vlastitog položaja” (13). Za razliku od znanosti ideologija “ne počiva na istraživanju stvarnosti i strogoj provjeri svojih rezultata, iako joj stanoviti znanstveni uvidi mogu poslužiti kao pokriće opravdanosti i ispravnosti”, neovisno o čijem se shvaćanju ideologije radi, Marxovu, Weberovu ili Geertzovu. Širina upotrebe pojma ideologije može se, kako se to može naći kod Schwarzmantela i Ravlića (a kao što bi to slučaj bio i s filozofijom), uočiti i u stvaranju različitih sintagmi, pa onda možemo govoriti o “književnim, modnim, nogometnim, navijačkim, urbanim, seoskim,

regionalnim, obiteljskim, potrošačkim, turističkim, seksističkim, rodnim, identitet-skim, humanitarnim, tradicionalističkim, posttradicionalističkim, lokalnim, nacionalnim, globalnim, kulinarskim, plemenskim, univerzalističkim itd. ideologijama”, a ne smijemo zaboraviti ni njemačke, francuske, američke i ine ideologije (14). Budući da “sve ideologije počivaju na nekim idejama koje su svojstvene čovjeku kao individualnom i društvenom biću”, Kalanj apostrofira zaključak Hanne Arendt o ideologiji kao “logici jedne ideje”. Nakon uvodnih razmatranja o odnosu ideologije i znanosti Kalanj razmatra odnos sociologije i ideologije, kao što je naznačeno već u naslovu tematskog bloka. Sociologija, kaže autor, “istražuje društvo, društvene odnose, činjenice i procese”, a ideologija “im pristupa kao materijalu, gradi i podlozi za militantno i vladateljsko nametanje određenih ideja” (18). Pritom Kalanj uočava i razlike između dviju istina, one sociološke koja je kao i istina drugih znanosti i one ideološke koja je “proizvod umnosti kojoj je jedini cilj uspostava nekog partikularnog oblika društvene moći” (18). Sociologiju vodi “libido sciendi”, a ideologiju “libido dominandi”. Sociologija kao znanost, smatra Kalanj, “ne snosi ... nikakvu krivnju ni odgovornost za ideološke prerade njezinih autonomnih postignuća. Ona jednostavno ne priznaje sudište ideologije” (19). Ovdje se međutim, prema autorovim riječima, ipak ne radi o strogoj idealtipskoj operaciji koja onda odvaja sociologiju od ideologije, ali je važno naglasiti kako se radi o “dvije različite sfere mišljenja i djelovanja”, pa je “problematizacija njihova odnosa u neku ruku ‘nenormalna’ i za stvar sociologije posve periferna” (20). Drugi razlog Kalanj pronalazi u različitim “meta-

morfozama” kroz koje je ideologija prošla u povijesti, te se poziva na Đurića i zaključuje da ideologija “često koketira sa znanošću, rado polaže pravo na znanstvenost te samu sebe reklamira kao jedinu pravu i zbiljsku znanost” (20). Zbog tih je razloga ideologija “stekla vrlo ružnu, odbojnu i krajnje zazornu reputaciju” (21). Danas živimo u doba “ekspertokracije”, “dezideologizacije” i “postideološkog razdoblja”, pa u skladu s tim “sve treba osloboditi od ideologije”, i znanost i sociologiju i sva područja društvenog djelovanja. Treći razlog nalazi se u “disciplinarnoj diferencijaciji i specijalizaciji” sociologije kao znanosti. Sociologija je znanost o društvu koja je u predmetno-spoznajnom smislu u neprestanom doticaju s drugim srodnim društvenim i humanističkim znanostima (s političkom filozofijom, socijalnom filozofijom, antropologijom, političkom teorijom itd.), ali pod “evidentnim utjecajima velikih modernih ideologija (liberalizma, socijalizma, konzervativizma)” (23). Nešto drugačiji odnos sociologije i ideologije nastaje onoga trenutka kada sociologija izađe iz okvira “općenite i sustavno-obuhvatne spoznaje” i “počne” se “kretati na razini posebnih disciplinarnih i istraživačkih usmjerenja” (26). Ta su empirijska usmjerenja odvojena od bilo kakve ideologije, pa onda i ne čudi, što i autor ističe, da brojni sociolozi, poput Becka, Dahrendorfa, Habermasa, Castellsa, Wallersteina i drugih, pišući djela koja su postigla “best-selerski odjek” za “stroge sociološke empiriste” nisu “meritorni oslonci za posao znanstvenog istraživanja” (28). U drugom dijelu prve tematske cjeline Kalanj propituje jesu li prethodno navedena “tri razloga dovoljna za tvrdnje ... o odvojenosti sociološke znanosti i ideologije” te navodi ne-

koliko stajališta i argumenata koji “barem, relativiziraju zasnovanost i održivost takvih tvrdnji i uvjerenja” (33). Ovdje se ne radi, kaže autor o “kanonskim”, već o “misaono-problematski relevantnim stajalištima” (55). On se poziva na stajališta Louisa Althussera, Michela Foucaulta, Norberta Elias i Jürgena Habermasa. Za Althussera je tema ideologije “toliko važna da se njome bavi ne kao sporednim, usputnim, sekundarnim predmetom refleksije nego kao predmetom koji zahtijeva razrađenu teorijsku koncepciju”, pa onda u tom smislu tvori “teoriju ideologije” (33). Ideologija je za Althussera, tumači Kalanj, “imaginarni odnos pojedinaca prema njihovim stvarnim uvjetima egzistencije”, a samo Althusserovo inzistiranje na materijalnosti ideologije naziva prenapadnim i nastavlja kako je Althusser “uznastojao strukturalistički oznastveniti ‘kasnoga Marxa’, odvojiti ga od rane ideološke faze apstraktno-teorijskog humanizma, lansirati maksimalističku dezideologizirajuću tezu o ‘teorijskom antihumanizmu’, te na tom primjeru pokazati razliku između ideologije i znanosti” (33-34). Kalanj pokazuje da u Althusserovoj teoriji ideologije “nema uvjerljivog razgraničenja od misaonog područja znanosti” (35). Michel Foucault sljedeći je autor na kojeg se Kalanj poziva, zapažajući da se Foucault ne smije čitati “pomodno”, već “ozbiljno”, jer bi u protivnom moglo doći do prebrzog i pogrešnog zaključivanja. Iako se u *Arheologiji znanja* Foucault marginalno bavi ideologijom, on “tematizira strukturalnu cjelinu društvenog diskursa i u tom sklopu pravi razliku između znanosti, znanja i ideologije” (39-42). U tom smislu Kalanj kaže da se u “prostoru spoznajne ‘igre’ uspostavljaju i specificiraju odnosi između ideologije i znanosti”, pa se

ideologija uzima kao “nezaobilazni utjecajni faktor”, a kao “vrsta znanja razlikuje [se] od znanosti” (40-41). Za tumačenje ideologija Kalanju je važno i mišljenje Norberta Eliasa, koji u modernu sociologiju uvodi pojam “konfiguracije”. Ideologije su za Eliasa ne “drugorazredne konfiguracije”, već “realne”, pa “imaju jedinstvenu simboličku moć koja raste zajedno s kulturnom evolucijom ljudskog društva” (44). U Habermasovu se bogatom opusu također mogu naći “brojna razmatranja koja se ... mogu definirati kao teorija ideologije” (48). Habermas, tumači Kalanj, “drži da postoje tri interesa koji determiniraju tri tipa spoznaje”, odnosno “oblika znanja”, a to su instrumentalni, povijesno-hermeneutički i treći koji je kombinacija prvih dvaju interesa (48-51). Habermas kao “sljedbenik kritičke teorije društva, ipak uviđa do kakvog bespuća dovodi Adornova i Horkheimerova *Dijalektika prosvjetiteljstva*”, pa sukladno tom uvidu “pokušava iznova formulirati kritičko-emancipatorski potencijal društvenih znanosti” (51-52). Kalanj će u trećem dijelu prve cjeline reći kako ta četvorica autora, kao i mnogi drugi autori, žele “razraditi ili obraniti određenu teoriju ideologije”, a kada već govori o teoriji, s pravom spominje Roberta K. Mertona, Antoina Compagnona i Terryja Eagletona, koji su svaki sa svoje pozicije “pokušali obaviti radikalnu detronizaciju teorije”, ali se ipak zadovoljava argumentima Thomasa S. Kuhna da “činjenice nikada nisu puke činjenice već da su uvijek ‘nabijene teorijom’” i Howarda S. Beckera da se “činjenice nikada ne može smatrati gotovima” (55). Merton je “pokušao svesti doseg” teorije na “realistički relativizirano značenje”, zagovarajući “teorijske solucije ‘srednjeg obima’”, dok se “detronezacija teori-

je” Compagnona i Eagletona odnosi na književnu i kulturalnu teoriju (56-57).

U drugoj cjelini knjige Kalanj raspravlja o utopiji kroz tri manja potpoglavlja o kraju utopije, aspektima historizacije i aspektima aktualizacije. Teza o kraju utopije se, prema autoru, uporno ponavlja baš kao i “ranija teza o kraju ideologije”, te su dobile “stereotipni i gotovo neupitni status kako u znanstveno tematiziranim raspravama tako i u ‘tekućim’ publicističkim razmatranjima o ‘duhu vremena’ i o današnjem stanju ideja” (115). Kalanj ne ulazi u prosudbu “je li kasnija povijest više dala za pravo Marcuseu ili Touraineu”, ali ističe kako sa “situacijom kulturnog pesimizma” koji sugerira Russell Jacoby i “socijalno-političke deradikalizacije teče i nastojanje koje zagovara ‘obnovu utopijskih energija’ i buđenje interesa za utopijsko mišljenje kao izlaz iz šture i neinventivne usredotočenosti na sadašnjost” (116-117). Osamdesetih godina dvadesetog stoljeća računalo se na “potencijale novih društvenih pokreta” koji su se oblikovali kao “izraz prelaska iz ‘prosperitetne faze u kriznu fazu’ modernih visokorazvijenih društava”, pa su, smatra Kalanj, pokazali “da iole radikalniji antisistemski zahtjevi ne mogu funkcionirati bez određene utopijske dimenzije” (117). Kalanj ne poriče da su oni stoga “ostavili stanoviti utopijski biljeg na socijalnim mobilizacijama i teorijama kasnijih godina” (l.c.). U shvaćanju da je “modernost dovršena” te u razvoju raznih “post-izama” pojavljuju se “izrazitiji nagovještaji preispitivanja i tematizacije utopijske svijesti”. Te tematizacije, smatra Kalanj, potvrđuju Mumfordovu tezu da “‘odvojena realnost utopije’ postaje aktualnom u razdobljima kada pod prividnim ali difuznim redom tinjaju, a pokatkad se i rasplamsavaju mno-

govrsna žarišta nereda” (119). Kada je riječ o kulturno-povijesnom aspektu, autor primjećuje nastojanje da se rekonstruira “povijest utopijske svijesti”, pri čemu je važna Mumfordova knjiga *Povijest utopija* i Gauchetova studija *Lica drugoga. Putanja utopijske svijesti*. Mumford podrobno prikazuje “klasično-utopijska djela i koncepcije”, a Gauchet “izlučuje čvrne momente njezine ‘povijesne putanje’” (121-125). Osim aspekta historizacije postoji i aspekt aktualizacije kao drugi aspekt “utopijskog pitanja”, pri čemu se Kalanj vraća Mannheimu i Ricoeuru. Mannheim je, reći će Kalanj, “jedan od rijetkih modernih sociologa koji je pojmu utopije, zajedno s pojmom ideologije, pokušao dati temeljito konceptualno i povijesno određenje” (161). U smislu shvaćanja utopija kao različitih i “utopijskih mentaliteta” koji “uvijek počivaju na nekom posebnom shvaćanju povijesnog vremena” Kalanj nas upozorava na Mannheimovu “tipologiju utopijskih oblika”, od hijalističke utopije Thomasa Münzera preko liberalno-humanističke utopije i konzervativizma do socijalističko-komunističke utopije. Kalanj tvrdi da za Mannheimu utopija ne predstavlja “autorsko”, već “kolektivno i društveno pitanje” (162-165). Kada se govori o utopiji, ne treba uvijek govoriti sa stajališta klasika, postoji “govor o utopiji bez ikakvih predrasuda i opterećenja”, što se pak “najbolje vidi kod onih socijalno-teorijskih autora koji sredstvima stroge znanstvene analize traže temeljni, a ne palijativni izlaz iz današnje krize” (188). Iako postoje brojni primjeri i autori koji zagovaraju takav pristup, Kalanj naglašava mišljenje Daniela Cohena, ekonomskog i socijalnog teoretičara, koji tvrdi da su “početkom 21. stoljeća moguća ‘tri pravca, tri utopije’”, od kojih se prva

“sastoji u ideji da će se uspješno utvrditi svjetska pravila”, drugu čini “nada u nadolazak tehnološke revolucije”, a treća “se sastoji u zamisli da treba ... preispitati poluge društva u kojemu se do sreće njegovih članova dolazi isključivo putem stalnoga i sve većeg rasta” (188-189). Te se tri Cohenove utopije “u stvarnosti ispostavljaju kao tri međupovezane revolucije: politička, tehnološka i antropološka” (189).

Treća tematska cjelina posvećena je pojmu moći. Prilikom svakog tumačenja pojma moći treba, prema Kalanju, upozoriti na dvije napomene tematske i metodičke prirode. “Tematskom se napomenom”, smatra autor, “daje do znanja da je problem moći jedna od ključnih tema sociologije”, ali da je, dakako, važan i za druge znanosti poput političke znanosti, prava, povijesti i antropologije (191). Druga je napomena metodičke prirode i “svodi se na tezu da je moć izrazito višeznačan pojam”, pa se znanstvenici suočavaju sa “značenjskim pluralizmom” koji je i “analitičke i vrijednosne naravi”. Autor navodi tri načina koja govore o “značenjskom pluralizmu”: demonsko-mistični, realističko-pesimistički i refleksivno-analitički način, te se ograničava na “teorijske problematizacije moći u zapadnoj modernosti” (194-196). Metodičku olakšicu Kalanju pružaju djela iz političke filozofije, discipline bliske sociologiji, ponajviše političkoj sociologiji. Teorijske analize sa stajališta političke filozofije uglavnom se zadržavaju na Thomasu Hobbesu, dok to područje “u sociološkoj teorijskoj tematizaciji bez sumnje pripada Maxu Weberu” i njegovu shvaćanju moći kao “središnjeg a ne usputnog problema društva i društvene teorije” te vlasti kao “jedne od najvažnijih konkretizacija moći” (199-200). Nakon obrazlaganja Weberove

konceptije moći Kalanj nam daje pregled postveberovskih i drugih tumačenja moći, s posebnim osvrtom na knjigu Denisa Wronga *Moć. Njezini oblici, temelji i upotreba* koja je “bez sumnje jedan od najcjelovitijih socioloških radova o problemu moći” (205). Wrong polazi od pretpostavke da postoje tisuće definicija moći, ali sam preuzima Russellovu, koja moć definira kao “proizvodnju namjeravanih učinaka” i iz nje izvodi svoju definiciju – moć kao “sposobnost nekih osoba da proizvedu namjeravane i očekivane učinke na druge” (204-205). Da bi ta definicija bila upotrebljiva, Wrong smatra da “mora voditi računa o nekoliko problema koji spadaju u konceptualnu analizu moći”, koje i navodi: “intencionalnost, djelotvornost, latentnost, asimetrija i ravnoteža te priroda učinaka moći” (205). Iako ih Wrong detaljno analizira, Kalanj se ograničava na njihove kratke opise. Slijedeći Weberovo shvaćanje moći, Wrong razlikuje “četiri osnovna oblika moći: silu, manipulaciju, uvjeravanje i autoritet”, pri čemu autoritet ima još pet podtipova – poticajni, prinudni, legitimni, kompetentni i osobni (231-240). Problemi s višeznačnošću pojma moći znatno su manji kada govorimo o oblicima moći, u čemu je “primjetno daleko veće suglasje”, pa u ovom kraćem potpoglavlju Kalanj daje pregled najvažnijih autora, gledano iz sociološke perspektive. Tako na samom početku spominje Franza Neumanna, autora knjige *Demokratska i autoritarna država*, koji se “cijelo vrijeme bavi pitanjima vladavine, moći i vlasti”, te ističe njegov esej “Pristupi istraživanju političke moći”, koji je “važan zbog svoje konceptualne jasnoće”, jer je “ispunjen distinkcijama koje ukazuju na izražavanje moći u raznim oblicima” (215). Drugi autor kojeg Kalanj spo-

minje u kontekstu razrađenije tematizacije oblika moći i njihovih distinkcija jest J. K. Galbraith, koji u *Anatomiji moći* “ispituje instrumente, oblike i izvore moći”, a kojega, za razliku od drugih “koji uglavnom naglašavaju nametanje vlastite volje drugima ... više zanima kako se vlastita moć nameće drugima i kako se dolazi do toga da se raspolaže instrumentima i postupcima njezina nametanja” (218). Kalanj smatra da je pitanje dimenzija moći “otvoreno kao posebno pitanje”. Poziva se na stajalište Bachracha i Baratta “poznato pod nazivom ‘dva lica moći’”, koji su uočili “konstantna neslaganja između sociologa i politologa i drže da to najbolje svjedoči o nedostatku pojmovne određenosti”, a izvori tih neslaganja mogu se naći u polemici između Charlesa Wrighta Millsa i Roberta A. Dahla (242). Prema tom shvaćanju sociolozi “zaključuju da je moć vrlo koncentrirana”, a politolozi da je ona “široko difuzna”, pa je iz toga proisteklo stajalište da je sociološki pristup “elitistički”, a politološki “pluralistički”, pri čemu onda politolozi “okrivljuju ‘pogrešnu narav’ socioloških polazišta i pristupa”, a Bachrach i Baratz “dodaju da ni sami pluralisti (politolozi) nisu razumjeli cjelinu problema” (242). Bachrach i Baratz zaključuju da pristup temeljen na dva lica moći nije dovoljan. To razmišljanje je “najkonkventnije shvatio Steven Lukes”, ističe Kalanj, jer je spoznao da je “dvodimenzionalna analiza nedostatna” i uveo koncepciju trodimenzionalne moći (245-246). U trećem dijelu posljednje tematske cjeline Kalanj razmišlja o moći između klase i elite. Polazi od pretpostavke da je glavno pitanje koje se postavlja u sociološkim teorijama moći “koje se to glavne društvene grupe, u krajnjoj liniji, sukobljavaju oko moći, sudjeluju u njezinoj diobi ili se pak

očituju kao njezini odlučujući pretendenti i nositelji” (248). Taj se odnos klasa i elita sociološki tematizira, smatra Kalanj, i kao problem društvene stratifikacije i kao problem moći. Dok neki autori smatraju da je došlo do smrti klasa (Pakulski i Waters), pa se onda pojam klase shvaća kao pojam “koji više nema nikakvu sociološku upotrebljivost”, drugi pak stavljaju klasu “u središte svog teorijskog i istraživačkog interesa” (Bourdieu, Thompson, Dahrendorf, Giddens) (248-252). Kalanj s pravom zaključuje kako treba “imati na umu različita značenja pojma klase, prije svega u dvjema ključnim socijalno-teorijskim tradicijama, marksističkoj i weberovskoj”, pri čemu se kod weberovske tradicije govori o životnim šansama, a kod marksističke o eksploataciji (252-253). Pojam elite, smatra autor, “ima jednako referencijalno značenje kao i pojam klase”, a “najrječitiji indikator činjeničnog društvenog stanja klasa i elita” jest moć (256-263). Posljednji dio knjige čini razmatranje četiriju pogleda na moć – De Jouvenelova, Parsonsova, Giddensova i Foucaultova. Oni nisu odabrani slučajno, jer se “u literaturi navode kao autori prepoznatljivih koncepcija”, a Kalanj dodaje kako je izbor pao baš na tu četvoricu zato što zagovaraju “pristup moći ne kao konjunktturnom ili povremenom već kao trajnom, strukturalno nezaobilaznom problemu cjelovite socijalne teorije” (265).

Knjiga *Ideologija, utopija, moć* tematski je i analitički izdašno štivo s mnoštvom problemskih sklopova i pojedinačnih analiza, te je utoliko veoma korisno i poticajno kako za politologe i sociologe tako i za sve društvene i humanističke znanstvenike.

Ana Pažanin

Prikaz

Dejan Đokić
**Nedostižni kompromis:
 srpsko-hrvatsko pitanje
 u međuratnoj Jugoslaviji**

Fabrika knjiga, Beograd, 2010, 366 str.

Nedostižni kompromis: srpsko-hrvatsko pitanje u međuratnoj Jugoslaviji srpsko je izdanje knjige *Elusive Compromise. A History of Interwar Yugoslavia* (2007) autora Dejana Đokića, povjesničara čija je akademska karijera vezana uz Veliku Britaniju, a znanstveni interes uglavnom uz prošlost Jugoslavije.

Iz njegova dosadašnjeg znanstvenog rada na proučavanju političke povijesti Jugoslavije, u velikom broju objavljenih znanstvenih članaka, važno je spomenuti knjigu *Yugoslavism: Histories of a Failed Idea, 1918-1991* iz 2001. čiji je bio urednik i u kojoj je na temu povijesti jugoslavenske ideje i Jugoslavije objavljen niz radova međunarodno priznatih znanstvenika.

Knjiga *Nedostižni kompromis: srpsko-hrvatsko pitanje u međuratnoj Jugoslaviji* također je rezultat njegova znanstvenog bavljenja političkom poviješću Jugoslavije. Riječ je o povijesnoj studiji razvoja političkih odnosa između Srba i Hrvata u međuratnoj Jugoslaviji u kontekstu međusobnih političkih prijepora i pokušaja da ta suprotstavljanja riješe kompromisom. Đokić u ovoj knjizi ne zatvara oči pred disharmonijom srpskih i hrvatskih političkih interesa koja je bila izražena u zajedničkoj